

ANNA BODROVA

Oddelek za slavistiko, Filološka fakulteta Sanktpeterburške državne univerze, Rusija,
199034, St. Petersburg, Universitetskaya nab., 11,
bodrann@gmail.com, a.bodrova@spbu.ru

Recepcija Ivana Cankarja v Rusiji

Prispevek je posvečen trem vidikom recepcije Ivana Cankarja v Rusiji: poljudnoznanstvenemu, raziskovalnemu in didaktičnemu. Razpravlja o zgodovini prevajanja Cankarjevih del v ruščino, o znanstvenih delih sovjetskih in ruskih raziskovalcev ter o tem, kako študenti, ki študirajo slovenski jezik in književnost, dojemajo Cankarjeva besedila. Cankarjeva dela so tiskali v carski Rusiji in Sovjetski zvezi, objavljajo pa jih tudi v sodobni Rusiji. Popolnoma različni vidiki ustvarjanja in biografije Cankarja lahko pritegnejo navadne bralce, študente, izkušene raziskovalce. S Cankarjevim ustvarjanjem so se ukvarjali ruski znanstvenice in znanstveniki različnih generacij. V Sovjetski zvezi in Rusiji lahko naštejemo pet »cankarjeslovk«, to so: Evgenija Rjabova, Maja Ryžova, Marianna Beršadskaia, Tatjana Čepelevska, Anna Bodrova. Razlogi za tolikšno zanimanje so trije: 1. častno mesto, ki ga ima Cankar v kanonu (od tod prevodi v različne jezike, tudi v ruščino); 2. socialna usmerjenost njegovih del; 3. diskurzivna nenotnost, ki krši ideološke okvire.

Ključne besede: Cankar, Ivan / cankariana / slovenistika v Rusiji / recepcija / znanost in ideologija / prevodoslovje / kanon / didaktika literature

Recepcija Ivana Cankarja v Rusiji ima dolgo tradicijo in temelji na treh vidikih: poljudnoznanstvenem, raziskovalnem in didaktičnem. V prispevku razpravljamo o zgodovini prevajanja Cankarjevih del v ruščino, o znanstvenih delih sovjetskih in ruskih raziskovalcev ter o tem, kako študenti, ki študirajo slovenski jezik in književnost, dojemajo Cankarjeva besedila.

V Rusiji so Cankarja začeli prevajati že v času njegovega življenja. Tako je bil roman *Hiša Marije Pomočnice* (1904) v ruščino preveden v letih 1909–1910 in objavljen v reviji *Slavjanskij mir* (ta neoslavjanofilska revija je izhajala v Peterburgu med letoma 1908 in 1911). V tej reviji so natisnili še osem zgodnjih Cankarjevih črtic (»Ada«, »Spomladanska noč«, »Kralj Malhus«). Kot prevajalec je bil naveden Lev Savin. To je bil psevdonim, ki si ga je izbral mladi Slovenec Janko Lavrin (1887–1986), ki je živel v Rusiji med letoma 1908 in 1917 ter se ukvarjal z novinarsko in uredniško dejavnostjo. Kasneje,

po oktobrski revoluciji, se je Lavrin preselil v Anglijo in kot profesor slavist deloval v Nottinghamu. Raziskoval je rusko literaturo.

Lavrin je opredelil značilnosti Cankarjeve osebnosti in ustvarjanja, ko je s posebno naklonjenostjo predstavljal slovenskega pisatelja ruskim bralcem:¹

Ivan Cankar je sin majhnega naroda, ampak ni njegov tipičen predstavnik, on je njegov najmočnejši protest, in v tem je njegov glavni pomen ... Skoraj vsa novejša slovenska literatura, to je Ivan Cankar. V tem obdobju je on najbolj zbadljiv in jedek satirik, nemilosrčen in krut razkrinkovalec, najboljši stilist, prefinjen psiholog in globok mislec ... Ivan Cankar je tankočutna sodobna duša, ki globoko čuti nasprotje med notranjim in zunanjim življenjem; med upanjem, hrepenenjem in možnostmi; duša uporna in nemirna, ki si želi poleta, hrepeni po višjih oblikah življenja. (Čurkina 92–93)

Torej so se prav zahvaljujoč Lavrinu pojavili prvi prevodi Cankarjevih del v ruščino. Naslednji prevodi so nastali v dvajsetih, štiridesetih in šestdesetih letih 20. stoletja, leta 1981 pa so bila objavljena *Izbrana dela* Ivana Cankarja v dveh knjigah. Ta izdaja vsebuje romane, povesti, črtice, drame in publicistiko: *Na klanecu*, *Tujci*, *Martin Kačur*, *Za narodov blagor*, *Kralj na Betajnovi*, *Pohujšanje v dolini šentflorjanski* in druga dela (Cankar 1981). To izdajo je pripravilo več prevajalcev, med njimi sta Aleksander Romanjenko in Evgenija Ivanovna Rjabova (1925–1976), prva moskovska slovenistka, ki je začela raziskovati Cankarjeva dela.

Omembe vredno je dejstvo, da je bil leta 2003 ponovno izdan roman *Hiša Marije Pomočnice* v že omenjenem prevodu Janka Lavrina z začetka 20. stoletja. Ta prevod je uredila peterburška prevajalka Maja Iljinična Ryžova (1927–2017).

Ryžova je prva leningrajska oziroma peterburška slovenistka, ki je prevedla večje število slovenskih avtorjev (Franceta Bevka, Draga Jančarja, Juša Kozaka, Miška Kranjca, Prežihovega Voranca idr.). 1. julija 2017 je dopolnila 90 let, septembra istega leta je umrla.

Leta 1947 se je vpisala na študij slavistike na Filološki fakulteti Leningrajske državne univerze, učila se je srbohrvaščino in preučevala literature Jugoslavije. Že med študentskimi leti, kot se je sama spominjala, je s kolegi,

1 »Иван Цанкар, сын маленькой нации, но он не ее типичный представитель – он самый сильный ее протест, и в этом его главное значение... Почти вся новейшая словенская литература – это Иван Цанкар. В данный период он представляет собою самого колкого и едкого сатирика, немилосердного и жестокого разоблачителя, лучшего стилиста, самого тонкого психолога и глубокого мыслителя... Иван Цанкар – чуткая современная душа, которая глубоко чувствует разлад между внутренней жизнью и внешней, между надеждами, мечтами и возможностью; душа мятежная и беспокойная, желающая полета, тоскующая по более высоким формам жизни.« (Navedeno po: Čurkina 92–93)

študenti tretjega letnika, dobila v roke literarno revijo iz Beograda, v kateri so bila natisnjena dela »jugoslavskih« pisateljev, med drugim tudi krajša Cankarjeva besedila v srbohrvaščini. Te Cankarjeve črtice so študente tako presenetile, da mu je eden od njih želel celo napisati pismo, a so jim razložili, da Cankar ni njihov sodobnik in da je že umrl (Ryžova 314).

»Tudi Maje Iljinične so se Cankarjeve črtice dotaknile (posebej črtica *Vrzdenc*, ki je bila med drugimi v tej beograjski reviji), takoj je začutila neko moč in posebnost pisateljevega stila« (Čepelevskaja 507). Pozneje je Maja Iljinična začela spoznavati dela Cankarja v izvirniku, kot se je spominjala: »[B]rala sem s slovarjem, nekaj sem razumela intuitivno« (Ryžova 314). Tudi svojo doktorsko disertacijo je želela pisati o Cankarjevih delih, ampak so ji svetovali, naj izbere drugo temo, ki bo posvečena slovenski poeziji. Po besedah Ryžove: »S Cankarjem se je že takrat začela ukvarjati Evgenija Rjabova, naša prva raziskovalka na področju slovenske književnosti« (*ibid.*). Ryžova je svojo disertacijo posvetila slovenski poeziji konca 19. – začetka 20. stoletja in ruski poeziji, zagovor je bil leta 1973.

Po mnenju Ryžove bodoči profesor ruske literature Janko Lavrin, ko je v mladosti prevajal Cankarjevo *Hišo Marije Pomočnice*, ni čutil specifične ruskega jezika. Zato je Ryžova njegov prevod malo popravila, uredila. Razen tega je Lavrin s Cankarjevim dovoljenjem izpustil precejšen del 8. poglavja, kjer se pripoveduje o Tončkinem življenju. Ryžova je tudi drugače prevedla naslov romana. Njena varianta je *Obitelj Marii Zastupnici* (*Обитель Марии Заступницы*), Lavrin je naslov prevedel kot *V dome Marii Zastupnici* (*В доме Марии Заступницы*).

Po letu 2003 je *Hiša Marije Pomočnice* doživela dve ponovni izdaji, leta 2011 ponatis in leta 2014 novo izdajo pri drugi založbi. Zanimanje za prevajanje Cankarja torej ni ugasnilo niti v 21. stoletju. Maja Ryžova, ki je še v sovjetskih časih prevedla nekatere njegove črtice in roman *Tujci*, je leta 2014 prevedla *Križ na gori*, leta 2015 *Grešnika Lenarta*, leta 2016 *Moje življenje in Aleša iz Razora*, leta 2017 pa še *Popotovanje Nikolaja Nikiča* in *Soseda Luko*. Maja Iljinična je prevajala vse do svoje smrti. Kot vem, je želela prevesti še *Gospo Judit* in *Voljo in moč*. Bila je zelo navdušena nad delom in je k svoji dejavnosti privabila tudi mene, s prošnjo, naj napišem spremni besedi za *Grešnika Lenarta* in *Moje življenje*.

Katere ruske založbe so objavljale Cankarja? Ko bom odgovarjala na to vprašanje, se bom dotaknila splošnih tendenc recepcije Cankarja, ne samo v Rusiji. Kot je znano, so imeli v Sloveniji Cankarja za »svojega« pisatelja tako socialdemokrati kot desničarji, tako ateisti kot katoliki. Skoraj vsaka Cankarju posvečena raziskava vsebuje vprašanje njegove vere, problematiko iskanja boga (bogoiskateljstva). Polemika glede Cankarjeve vernosti je

izbruhnili po pisateljevi smrti in še danes nismo razčistili s tem vprašanjem. Tako je Ivanov bratranec Izidor Cankar izrazil mnenje, da je Cankar vedno ostal katolik (Iz. Cankar 314), Jože Gregorič je mislil, da je bil Cankar globoko veren v tradicionalnem katoliškem smislu (Gregorič 130), Josip Vidmar je imel Cankarja za socialista, predstavnika svobodne in progresivne miselnosti; prepričan je bil, da Cankar ni bil katolik. (Vidmar 533–544)

Lahko rečemo, da se je podobna recepcija ponovila pri prevajanju Cankarjevih del v ruščino. Sprva so ga v carski Rusiji v Lavrinovih prevodih v svoji reviji tiskali slavjanofili, potem, po oktobrski revoluciji, konec dvajsetih let, pa je bil trikrat objavljen *Hlapec Jernej in njegova pravica*. Ryžova je menila, da prvi prevod *Hlapca Jerneja* ni bil narejen iz slovenščine. V času Sovjetske zveze so Cankarjeva dela izhajala pri največji založbi, znani po imenu »Hudožestvennaja literatura« (prevod naziva bi bil »leposlovje«), ki pa se je prej imenovala »Goslitizdat« (to je kratica: Državna literarna založba). V 21. stoletju se je pojavil celosten prevod *Hiše Marije Pomočnice* v okviru založniškega projekta Slovenca Justa Rugla (leta 2003). Okrog leta 2010 pa je za Cankarja pokazala zanimanje pravoslavna fundacija iz Peterburga, dobrodelni sklad sv. Janeza Krstnika. Zahvaljujoč poznanstvu Maje Ryžove s pravoslavnim duhovnikom igumnom Evstafijem, ki ima rad in zelo ceni Cankarjeva dela, se je začelo obdobje plodnega sodelovanja Ryžove s to pravoslavno fundacijo. Omembe vredno je, da je Maja Ryžova za to pravoslavno založbo prevajala brez plačila. Kot je priznala med pogovorom z »cankarjeslovko« Tatjano Čepelevsko, je bil to njen »dar čudovitemu pisatelju, sijajnemu umetniku besede, sanjaču, borcu, Človeku z veliko začetnico.« (Čepelevskaja 513)

Torej so Cankarja tiskali v carski Rusiji, v Sovjetski zvezi in v sodobni Rusiji. Pri založnikih so vzbujali zanimanje popolnoma različni vidiki Cankarjevega ustvarjanja. Tako se je v sovjetskih časih zdela zelo zanimiva socialna problematika, pravoslavni založnik pa se je navdušil nad verskimi motivi pri Cankarju.

Kaj pa pri Cankarju pritegne ruske znanstvenike in znanstvenice?

V nekaterih raziskavah se Cankarjeva dela preučujejo v kontekstu književnosti njegovega časa. Tako v članku »Osnovne tendence razvoja slovenske literature konca 19. – začetka 20. stoletja« Nikolaj Ivanovič Kravcov na kratko predstavi nekatera Cankarjeva dela in nekatere značilnosti njegove poetike. (Kravcov)

V Sovjetski zvezi in Rusiji lahko naštejemo 5 »cankarjeslovk«; to so: Evgenija Rjabova, Maja Ryžova, Marianna Beršadska, Tatjana Čepelevska, Anna Bodrova.

V svojih znanstvenih delih je Ryžova obravnavala slovensko moderno in besedila njenega znamenitega predstavnika Ivana Cankarja, preučevala

tako splošne tendence idejne in izrazne umetniške evolucije pesnikov ter literarne smeri kot individualne poteze njihovega ustvarjalnega razvoja. (Ryžova 1964; 1973; 2001)

Marianna Leonidovna Beršadska (rojena leta 1937) je raziskovala Cankarjevo dramatiko v okviru slovenske dramatike med vojnama. Rada bi omenila, da se prav po zaslugi Marianne Beršadske slovenski jezik poučuje na Filološki fakulteti Sanktpeterburške državne univerze, in to praktično od trenutka, ko je Slovenija postala neodvisna država.

Članki Evgenije Rjabove so posvečeni oblikovanju Cankarjevih estetskih in družbeno-političnih nazorov, evoluciji njegovih filozofskih pogledov in svetovnega nazora ter nekaterim značilnostim njegovega sloga. V sovjetski slavistiki obstaja mnenje, da slovenska književnost pred Cankarjevo pojavitvijo na literarni sceni še ni prešla stadija tako imenovanega »zrelega realizma« in da je Cankar nedvomno močno vplival na razvoj slovenskega realizma. Mogoče pa se Rjabova v članku »Ivan Cankar in tokovi slovenske literature konca 19. – začetka 20. stoletja« preveč osredotoča na »realistične tendence«, kar vsekakor odraža ideologijo sovjetske znanosti. (Rjabova 1976)

Moskovska slavistka, slovenistka Tatjana Ivanovna Čepelevska, obravnava Cankarjevo prozo z vidika žanrske tipologije in značilnosti njegove poetike (Čepelevskaja 1989; 2005). Njena doktorska disertacija nosi naslov *Romani in povesti I. Cankarja med letoma 1900 in 1907* (Čepelevskaja 1990). V svoji monografiji *Razprave o slovenski literaturi v zgodovinsko-kulturni luči* je veliko pozornosti posvetila tudi Cankarjevim delom (Čepelevskaja 2013). Tako se na primerih njegovih besedil ukvarja s problematiko človeka v prostoru slovenske kulture. Čepelevska uporablja za Cankarjeva dela novo raziskovalno strategijo, in sicer jih obravnava v širšem zgodovinsko-kulturnem kontekstu, išče pomembne kulturne kode in koncepte v njegovem ustvarjanju. Posebne omembe je vredna analiza Cankarjevih likov, ki predstavljajo različne tipe avtsajderjev. Med drugim se Čepelevska loti enega najbolj nenavadnih Cankarjevih del, romana *Nina* (1906), in sicer telesnega koda v njem. (Čepelevskaja 2005)

Zdaj naj povem nekaj besed o slovenistični poti Tatjane Čepelevske (rojene leta 1951), ki je po mojem mnenju najpomembnejša ruska poznavalka Ivana Cankarja. Po izobrazbi je rusistka, diplomirala je iz ruske literature, potem je nekaj časa delala kot urednica in korektorica. Šele pozneje, ko je vpisala doktorski študij na Inštitutu za slavistiko (Institut Slavjanovedenija) v Moskvi, se je odločila za preučevanje Cankarjevih del, ker ji je tako svetoval njen mentor Sergej Vasiljevič Nikoljskij. Po besedah Čepelevske je Cankarja v ruskih prevodih prvič prebrala, ko je bila stara 31 let, pozneje ga je začela brati v izvirniku, s slovarjem, podobno kot Maja Ryžova.

Moje zanimanje za Cankarja se je začelo, ko sem bila stara 19 let. Takrat sem se prvič srečala s Cankarjevim delom. Bila sem študentka srbokroatistike, pred kratkim sem bila v Sloveniji na seminarju slovenskega jezika, in ko sem se vrnila v Peterburg, sem se odločila spoznati literaturo iz te pravljичne dežele. Moja mentorica Marianna Beršadska mi je svetovala, naj berem Cankarja – na srečo so bila številna njegova dela prevedena v ruščino (takrat še skorajda nisem govorila slovensko). Tako sem se s Cankarjem prvič srečala prek ruščine. Spomnim se, da sem na počitnicah na deželi pred začetkom študijskega leta vzela v roke izbor del tega slovenskega klasika v dveh knjigah in začela brati njegovo najdaljše besedilo *Na klanecu*.² Moje začudenje je bilo neizmerno. Vsebinsko sem doživljala dokaj neprizadeto: od šolskih klopi dalje sem brala Dostojevskega, zato tema revnih, ponižanih ljudi zame ni bila nova in se mi ni zdela neobičajna ali pretirano mračna. Toda struktura besedila se mi je zdela zelo nenavadna. Nenavadno je bilo, da so v romanu izpostavljena vprašanja in teme, s katerimi se v ruski literaturi resno ukvarja t. i. kritični realizem, a se ti pri Cankarju razrešujejo vse drugače kot z realističnimi prijemi. Besedilo je fragmentarno, polno simbolov, večpomenskih ponavljanj, in sploh nas roman spominja na zbirko zgodb. Po tehniki me je roman *Na klanecu* spomnil na besedila simbolistov. Nisem bila navajena, da se socialne teme opisujejo z modernističnimi prijemi. Minilo je nekaj časa, in Cankarjeva dela sem začela brati v izvirniku. Dolgo sem se spraševala – kdo je torej Cankar? Realist, simbolist, impresionist, novoromantik, modernist, ekspresionist? Komu je podoben? Njegova besedila so sorodna delom Goetheja, Dostojevskega, Gogolja, Maeterlincka, Ibsena, Nietzscheja. V njih sta očitni vez z narodnimi folklorno-mitološkimi tradicijami in odprtost za novo.

Za temo svoje doktorske disertacije sem izbrala Cankarjevo avtobiografsko prozo. Raziskovala sem, kako se v njegovih delih prepletata individualno in kolektivno (Bodrova 2010). Napisala sem tudi spremno besedo za slovensko izdajo Cankarjeve *Knjige za lahkomiselne ljudi*, ki je leta 2009 izšla pri Študentski založbi (Bodrova 2009). V Rusiji so na žalost prevedli le posamične črtice tega cikla, iztrgane iz konteksta, kar je neizbežno osiromašilo smisel tega dela, ki si ga je Cankar zamislil kot celoto. S Cankarjem se ukvarjam tudi v okviru slovansko-germanske komparativistike (ta študijska in znanstvena smer obstaja na katedri slovanske filologije od leta 2003). Obravnavala sem temo »Cankar na Dunaju« in preučevala specifično oblikovanje nacionalne identitete v kontekstu tujega jezika. (Bodrova 2014; 2018)

2 Mimogrede, v ruščino je ta roman prevedla Evgenija Rjabova pod naslovom *Na ulice bednjakov* (На улице бедняков, dobeseden prevod bi bil *Na ulici siromakov*), najbrž jo je za to varianto navdihnilo 8. poglavje romana, ki se imenuje »Klanec siromakov«. Maja Ryžova pa je vztrajala pri različici *Na krutoj doroge* (На крутой дорогe, dobesedno: *Na strmni poti*), ki se tudi meni zdi primernejša. V ruščini je težko najti ustreznik za besedo »klanec«.

Kako študenti dojemajo Cankarja? Ponavadi se začnejo moji študenti vzporedno učiti slovenski jezik in književnost. Cankarja imamo na programu nekje po štirih mesecih učenja slovenščine, zato je branje obsežnih besedil v slovenščini še problematično, ampak ker imamo – kot rečeno – Cankarjeva dela na voljo v prevodu, jih študentje z veseljem berejo v ruščini. Z veseljem, ker Cankarjeva besedila v primerjavi z deli ruskih pisateljev, ki jih morajo brati v šoli, niso dolga. Že v šoli morajo namreč ruski otroci brati obsežna besedila Dostojevskega, Tolstoja – mogoče se jim zaradi tega Cankar ne zdi neznosno mračen in depresiven. Od študentov sem slišala pohvale *Hiši Marije Pomočnice*, *Tujcem*, romanu *Na Klancu*. Pozitivnega mnenja o Cankarjevih dramah od študentov nisem slišala nikoli. Ko obravnavamo *Hišo Marije Pomočnice*, spregovorimo o motivu otroka, o temah otrokovega trpljenja in smrti. Ta priljubljena findesieclovska tema študente ponavadi zanima (Bodrova 2011). Nekatero zanima tema umetnika, ponavadi vsi preberejo *Tujce* v prevodu Ryžove. Prisluhnejo tudi mojemu pripovedovanju o Cankarjevi biografiji. Povem, da je svojo biografijo uporabil kot neke vrste vzor, tako da je seznanil Slovence z novim tipom umetnika, ki ni obremenjen s kakšno državno službo, ki se poklicno ukvarja z ustvarjanjem, pisanjem; z boemom, ki protestira proti filistrskemu, hinavskemu katoliškemu okolju. Kot je znano, je v Cankarjevi pisateljski biografiji marsikaj povezano z dunajsko kulturno izkušnjo in z zanj značilnim umetniškim individualizmom. Tu je njegova očaranost nad simbolizmom, Emersonom, vedenjski kod prekletega pesnika, *poète maudit* (»nemeščansko« osebno življenje, nagnjenost k alkoholu, pesniška zbirka *Erotika*, ki jo je zažgala ljubljanska škofija). In vse to je Cankarju uspelo združevati s takšnimi potezi v biografiji, kot so nacionalno-patriotski nazori, aktivna udeležba v politiki, demonstrativne poteze sprejemanja katolicizma.

Ukvarjamo se tudi s folklornimi motivi v Cankarjevih besedilih.³ Na samem začetku preučevanja slovenske literature se na primer seznanimo s takšnimi liki slovenske ljudske umetnosti, kot so Kurent, Lepa Vida in kralj Matjaž, pozneje pa analiziramo preoblikovanje teh likov pri Cankarju. Ko se ukvarjamo s Cankarjem, je tema matere ter predvsem »Skodelice kave« vsekakor neizogibna.

V Cankarjevem letu 2018 se je naš lektorat udeležil projekta Centra za slovenščino kot drugega/tujega jezika v Ljubljani »Svetovni dnevi Ivana Cankarja«, ki je decembra potekal na lektoratih slovenščine po vsem svetu. Študentje so se poglobili v prevajanje Cankarjevih besedil. Decembra je izšla antologija teh prevodov v 21 tujih jezikov (Cankar 2018). Peterburška

3 Nekatero znanstvene raziskave Tatjane Čepelevske so posvečene temu vidiku. (Čepelevskaja 2000)

študentka Rita Baranova je za to antologijo prevedla dve Cankarjevi pesmi iz *Erotike*, Sofja Tokarevskih pa se je pri prevajanju *Hiše Marije Pomočnice* soočila z edinstvenim problemom. Ko je prevajala odlomek o kanarčku iz četrtega poglavja, je opazila nelogičnost v slovenskem besedilu, ki je izgledalo takole:

IV.

Dobile so kanarčka. Ves majhen je še bil in neumen in zmerom ga je bilo strah; tudi pel še ni nič.

»Babica je!« je menila Pavla.

»Kako bo babica!« je ugovarjala Lojzka. »Saj sem pogledala précej!«

»Kako pa se pozna, da ni babica?« je vprašala Malči.

»Zadaj mu odpihnem perje, pa pogledam ... Čakaj, ti pokažem!«

Kletka je bila na mizi, Lojzka je odprla vratica, toda kanarček je kričal, cvilil pretresljivo, kakor da bi prosil milosti.

»No, pusti ga! Pa naj bo babica!« se je vdala Pavla.

Stavek »Pa naj bo babica!« se ni ujemal s predhodno vsebino, saj Pavla ni želela, da bi Lojzka (ki ni hotela, da bi bil ptič samica, babica) mučila kanarčka, in se je zato vdala. S študentko sva pomislili, da je to tiskarski škrat. Preverila sem besedilo po *Izbranih delih* Ivana Cankarja (Cankar 1952, 270) in na Wikiviru,⁴ povsod je bilo enako (»naj bo babica!«). To dejstvo je vzpodbudilo nadaljevanje recepcije prejšnjih prevodov *Hiše* v ruščino. Pogledali sva različico Janka Lavrina:

Получили канарейку. Совѣмъ маленькая была она и глупая, и все ее пугало. Пѣть еще не умѣла.

– Самка! – рѣшила Павла.

– Какая тамъ самка? – возражала Луизочка: - вѣдь я смотрѣла.

– А какъ можно узнать, что это не самка? – спросила Мальчи.

– Надо сзади раздуть перья и посмотреть... Погоди, сейчас увидишь.

Клѣтка была на столѣ. Луизка открыла дверцу, но канарейка жалобно зачирикала и пронзительно пропищала, словно просила милости.

– Ну, оставь ее! Пускай будет самка, – просила Павла. (Cankar 1909, 9)

Prevod problematičnega stavka je dobeseden. Varianta prevoda Maje Ryžove pa se popolnoma razlikuje. Čeprav je tudi ona uporabila trdilni stavek, je spol ptiča spremenila – uporabila je besedo »samec«, kar je spremenilo smisel:

4 https://sl.wikisource.org/wiki/Hiša_Marije_Pomočnice.

Им принесли канарейку. Она была совсем маленькая и глупая, всего пугалась. Петь еще не умела.

– Самка! – решила Павла.

– Какая там самка! – возразила Лойзка. – Я ведь уже посмотрела.

– А как можно узнать, самка это или нет? – спросила Мальчи.

– Надо сзади раздуть перышки и взглянуть... Погоди, сейчас покажу!

Клетка стояла на столе. Лойзка открыла дверцу, но канарейка жалобно чирикнула и пронзительно запищала, словно просила пощады.

– Ну, оставь ее! Пускай будет самец! – соглашалась Павла. (Cankar 2003, 37)

Očitno je, da je Ryžova pri prevajanju uporabljala neki drug izvirnik ali pa je v besedilo sama vnesla spremembo, da bi postalo logično.

Študentka ni vedela, kako bi prevedla ta stavek, in segla sem po Cankarjevem rokopisu, ki je dostopen na spletu.⁵ Odkrila sem, da je Cankar uporabil negacijo – »Naj ne bo babica!« –, ki jo je študentka Sofja Tokarevskih v svojem prevodu ohranila:

Принесли канарейку. Она была ещё маленькая и глупая, постоянно всего пугалась; и совсем ещё не пела.

– Это самка! – решила Павла.

– Какая же самка! – возразила Лойзка. – Я ведь уже посмотрела.

– А как узнать, что это не самка? – спросила Мальчи.

– Сзади раздуть перья и посмотреть... Погоди, я покажу!

Клетка стояла на столе, Лойзка открыла дверцу, однако канарейка пищала и жалобно чирикала, будто молила о пощаде.

– Ну,пусти его! Пускай тогда будет не самка! – сдалась Павла. (Cankar 2018, 415)

Primerjava obstoječih različic prevoda *Hiše* v ruščino bi lahko postala tema znanstvene raziskave. Že na prvi pogled vidimo razlike, od uporabe lastnih imen (Lavrín je spremenil ime Lojzka v Lujizočko, to je manjšalnica imena Lujiza) do skladnje (prevod Ryžove je bolj gladek, vsebuje manj inverzij, ki so značilne za Cankarjev slog, Lavrinov prevod pa je ohranil Cankarjevo sintakso).

Očitno je, da ima recepcija Cankarja v Rusiji kontinuiteto tudi v 21. stoletju, pri mlajši generaciji slavistov.

Popolnoma različni vidiki ustvarjanja in biografije Cankarja lahko torej pritegnejo navadne bralce, študente, izkušene raziskovalce. Cankarjevo ustvarjanje je heterogeno, v njem so prisotni diskurzi različnih literarnih

5 [https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Ivan_Cankar_-_Hi%C5%A1a_Marije_pomo%C4%8Dnice_\(rokopis\).pdf&page=52](https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Ivan_Cankar_-_Hi%C5%A1a_Marije_pomo%C4%8Dnice_(rokopis).pdf&page=52).

smeri (simbolizma, naturalizma, realizma, ekspresionizma itd.). Zato nekatere bralce in raziskovalce pritegnejo (posebej v sovjetskih časih) njegovi socialni motivi, drugi so navdušeni nad religioznimi motivi, tretji se zanimajo za številne simbole v njegovih tekstih. Cankarjeva dela so tako raznovrstna, da lahko v njih skoraj vsak bralec najde kaj zanimivega zase.

S Cankarjevim ustvarjanjem so se ukvarjali ruski znanstvenice in znanstveniki različnih generacij. V čem je razlog takšnega zanimanja? Lahko navedem nekaj razlogov:

1. častno mesto, ki ga ima Cankar v kanonu (od tod prevodi v različne jezike, tudi v ruščino),
2. socialna usmerjenost njegovih del,
3. diskurzivna neenotnost, ki krši ideološke okvire.

Tako so v sovjetskih časih v Moskvi na Inštitutu za slavistiko strokovnjaki za jugoslovansko literaturo poznali Cankarja, ker ga je jugoslovanska literarna veda sprejela v jedro kanona. Zato se znanstvenicam cankarjeslovkam ni bilo treba sramovati svoje izbire, saj so v sovjetskih časih raziskovali samo »velike pisce«. V teh časih bi bilo najbrž nemogoče pisati znanstveno delo o – recimo – Zofki Kveder ali celo o Lojzetu Kovačiču (oba avtorja še vedno nista prevedena v ruščino). Ob tem je bil Cankar »pravilen« avtor še z ideološkega vidika, saj je socialna problematika njegovih besedil ustrezala sovjetski ideologiji (spomnimo se na primer Cankarjevega članka »Kako sem postal socialist« iz leta 1913). Vendar pa so v slovenski literaturi prisotni še drugi »socialni« pisatelji (Prežihov Voranc, Miško Kranjec, France Bevk), a se jim nihče od sovjetskih znanstvenikov ni odločil posvetiti disertacije (čeprav so jih aktivno prevajali, Ryžova in drugi). Stvar je v tem, da se je Cankar sovjetskim znanstvenicam in znanstvenikom zdel bolj zanimiv, omogočal je preseganje ideoloških mej, spoznavanje drugih estetskih matric, ki v Sovjetski zvezi niso bile priljubljene, nekatere pa so bile celo prepovedane (dekadenca, simbolizem in ekspresionizem so recimo veljali za »buržoazne« umetniške tokove »gnilega« Zahoda). Patetično lahko rečem, da je bil Cankar za sovjetskega znanstvenika do neke mere »požirek svobode« (»глоток свободы«).

LITERATURA

Beršadskaja, Marianna L. *Slovenskaja dramaturgija mežvoennogo perioda (1918–1941)*. Avtoreferat doktorske disertacije. Leningrad: Leningradskij Gosudarstvennyj universitet, 1975.

Beršadskaja, Marianna L. »Cankar i slovenskaja dramaturgija 1918-1945«. V: *Simpozij o Ivanu Cankarju*. Ljubljana: Slovenska matica, 1977. 116–125.

- Bodrova, Anna G. *Avtobiografičeskaja proza Ivana Cankara*. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Sankt-Peterburgskogo Gosudarstvennogo Universiteta, 2010.
- Bodrova, Anna G. »Ivan Cankar – slovenskij pisatel' na perekrestke kul'tur i sozdatel' nacional'noj identičnosti«. V: *Segmenty identičnosti v tvorčestve zarubežnyh slavjanskikh pisatelej*. Ur. Kotova Marina Ju. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Sankt-Peterburgskogo Gosudarstvennogo Universiteta, 2014. 18–32.
- Bodrova, Anna G. »Kodi branja Ivana Cankarja«. V: Cankar, Ivan. *Knjiga za lahkomišne ljudi*. Ljubljana: Študentska založba, 2009. 170–189.
- Bodrova, Anna G. »Nacional'nyj narrativ Ivana Cankara i ego rol' v formirovanii slovenskoj kul'turnoj identičnosti«. *Slavjanskij mir v tret'em tysjačelietii* 13.3–4 (2018). Moskva: Institut slavjanovedenija RAN. 108–117.
- Bodrova, Anna G. »Roman Ivana Cankara «Obitel' Marii Zastupnicy» v kontekste zapadnoevropejskogo fin de siècle«. *SLOVENICA II. Slavjanskij mežkul'turnyj dialog v vospriyatii russkikh i slovencev. K jubileju I.V. Čurkinov*. Moskva: Institut slavjanovedenija RAN, 2011. 269–274.
- Bodrova, Anna G. »Specifika kronotopa v avtobiografski prozi Ivana Cankarja«. *Sodobnost*. 74.9. 2010. 1102–1107.
- Cankar, Ivan. *Antologija literature Ivana Cankarja s prevodi v tuje jezike*. Ur. Mojca Nidorfer Šiškovič, Mateja Lutar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018.
- Cankar, Ivan. *Izbrana dela. V desetih zvezkih. Zv. 3*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1952.
- Cankar, Ivan. *V Dome Marii Zastupnicy* (prodolženje). Prev. Lev Savin (Janko Lavrin). *Slavjanskij mir* 1.2. 1909. 9–32.
- Cankar, Ivan. *Izbrannoe*: V 2 tomah. Ur. Aleksandr Romanenko. Spremná beseda Elena Rjabova. Moskva: Hudožestvennaja literatura, 1981.
- Cankar, Ivan. *Krest na gore*. Prev. in spretná beseda Maja Ryžova. Sankt-Peterburg; Šlissel'burg: Blagotvoritel'nyj fond Sv. Ioanna Predteči, 2014.
- Cankar, Ivan. *Grešnik Lenart*. Prev. Maja Ryžova. Spremná beseda Anna Bodrova. Sankt-Peterburg: Blagotvoritel'nyj fond Sv. Ioanna Predteči, 2015.
- Cankar, Ivan. *Moja žyzn'*. Prev. Maja Ryžova. Spremná beseda Anna Bodrova. Sankt-Peterburg: Blagotvoritel'nyj fond Sv. Ioanna Predteči, 2016.
- Cankar, Ivan. *Aleš iz Razora*. Prev. in spretná beseda Maja Ryžova. Sankt-Peterburg: Blagotvoritel'nyj fond Sv. Ioanna Predteči, 2016.
- Cankar, Ivan. *Poezdki Nikolaja Nikiča. Sosed Luka*. Prev. Maja Ryžova. Sankt-Peterburg: Blagotvoritel'nyj fond Sv. Ioanna Predteči, 2017.
- Cankar, Ivan. *Obitel' Marii Zastupnicy: Roman, rasskazy*. Proekt »Slovenskaja klassika«. Prev. Maja Ryžova. Moskva: Dr. France Prešern, 2003.
- Cankar, Izidor. *Leposlovje – eseji – kritika*. Ljubljana: Slovenska matica, 1969.
- Čepelevskaja, Tat'ana I. »Ciklizacija maloje prozy u I. Cankara: ot knigi *Moja njiva* k *Podobam iz sanj*«. *Obdobja* 23. Ljubljana, 2005. 299–309.
- Čepelevskaja, Tat'ana I. »Legenda o korole Mat'jaže v fol'klore i literature Slovenii«. V: *Mif v kul'ture: Čelovek – ne-čelovek*. Moskva: Izdatel'stvo Indrik, 2000. 203–213.

- Čepelevskaja, Tat'ana I. *Očerki slovenskoj literatury v istoriko-kul'turnom osveščanii*. Moskva; Sankt-Peterburg, Nestor-Istorija, 2013.
- Čepelevskaja, Tat'ana I. »Pamjati Maji Il'iničny Ryžovoj (1927–2017)«. V: *Slavjanskij mir v tret'em tysjačelii. Ėtničeskie, konfessional'nye, sociokul'turnye komponenty identičnosti narodov Central'noj, Vostočnoj i Jugo-Vostočnoj Evropy*. Moskva: Institut slavjanovedenija RAN, 2017. 506–516.
- Čepelevskaja, Tat'ana I. »Povesti i romany Ivana Cankara 1900 – 1907«. V: *Na rubeže vekov. Problemy razvitija slavjanskih i balkanskih literatur konca XIX – načala XX v.* Moskva: Institut slavjanovedenija i balkanistiki AN SSSR, 1989. 174–184.
- Čepelevskaja, Tat'ana I. *Romany i povesti Ivana Cankara 1900 – 1907 godov*. Avtoreferat doktorske disertacije. Moskva: Akademija Nauk SSSR. Institut slavjanovedenija i balkanistiki, 1990.
- Čepelevskaja, Tat'ana I. »Telesnyj kod i ego rol' v raskrytii idej romana Ivana Cankara «Nina» (1906 g.)«. V: *Telesnyj kod v slavjanskih kul'turah*. Moskva: Institut slavjanovedenija RAN, 2005. 135–142.
- Čurkina, Iskra V. »Janko Lavrin v Rossii«. V: *Na rubeže vekov. Problemy razvitija slavjanskih i balkanskih literatur konca XIX – načala XX v.* Moskva: Institut slavjanovedenija i balkanistiki AN SSSR, 1989. 87–96.
- Gregorič, Jože. »Podoba duhovnika v Cankarjevih spisih«. *Glasnik slovenskega duhovniškega društva* 7 (1977). Št. 3, 4. 124–135, 177–189.
- Kravec, Nikolaj I. »Osnovnye tendencii razvitija slovenskoj literatury konca XIX – načala XX v.«. V: *Zarubežnye slavjanskije literatury. XX vek*. Moskva: Nauka, 1970. 3764.
- Rjabova Evgenija I. »I. Cankar i tečenija slovenskoj literatury konca XIX– načala XX veka«. V: *Literatura slavjanskih i balkanskih narodov konca XIX – načala XX veka. Realizm i druge tečenija*. Moskva: Nauka, 1976. 225–261.
- Rjabova Evgenija I. »Obščestvenno-političeskie i filozofskie vzgljady Ivana Cankara«. *Balkanskije issledovanija* 7. 1982. 222–246.
- Ryžova, Maja I. »Slovenskaja literatura«. V: *Istorija literatur zapadnyh i južnyh slavjan*. V 3-h tomah. Tom III. Moskva: Izdatel'stvo Indrik, 2001. 281–309.
- Ryžova, Maja I. *Slovenskaja poézija konca XIX – načala XX veka i russkaja literatura*: Avtoreferat doktorske disertacije. Moskva: Akademija Nauk SSSR. Institut slavjanovedenija i balkanistiki, 1973.
- Ryžova, Maja I. »Tvorčeskij put' Otona Župančiča i ego vklad v razvitie slovenskoj poézii«. V: *Razvitie zarubežnyh slavjanskih literatur v XX veke*. Moskva: Nauka, 1964.
- Ryžova, Maja I. »Sud'ba mne ulybnulas'!...«. V: *Slovenskaja novella XX veka v perevodah Maji Ryžovoj*. Moskva: OOO Centr knigi Rudomino, 2011. 313–317.
- Vidmar, Josip. »Vprašanje Cankarjevega nazora«. *Ljubljanski zvon* 52.9. 1932. 533–544.

Reception of Ivan Cankar in Russia

Keywords: Cankar, Ivan / Cankar Studies / Slovenistics in Russia / reception / science and ideology / translation studies / canon / literature didactics

The article is dedicated to three aspects of Ivan Cankar's reception in Russia: the scientific/popular aspect, the research aspect and the didactic aspect. The article considers the history of the translation of Cankar's works into Russian, the scientific works of Soviet and Russian researchers, and how Russian students of Slovene language and literature perceive Cankar's texts. Cankar's works have been published in Imperial Russia, in the Soviet Union and in modern Russia. Ordinary readers, students and experienced researchers are attracted to Cankar by various aspects of his works and biography. Russian scientists from different generations have been dealing with Cankar's oeuvre. In Soviet Union and Russia, we can name five specialists for Cankar's work: Yevgenia Ryabova, Maya Ryzhova, Marianna Bershadskaya, Tatyana Chepelevskaya and Anna Bodrova. There are several reasons for such enthusiasm for Cankar: the honourable place he occupies in the canon (hence the translations into many languages, including Russian); the social focus of his works; discursive inhomogeneity; breaking of the ideological framework.